

Egy irodalmár honvédtábornok

Sokak számára ismeretlen, alig hihető történet, hogy az 1848/49-évi forradalom és szabadságharc Gidófalván született honvédtábornoka, *Czetz János* már fiatal katonatiszt korában a Magyar Tudományos Akadémia tagjelöltje volt.

Egész zsenge korától, hosszú küzdelmes élete során a kard mellett a pennáját is sikeresen forgatta. Nemhiába a róla szóló irodalom és megemlékezések; két földrész, Európa és Dél-Amerika tudós, nagytekintélyű katonaemberének tartják.

A Szamosújváron őshonos, városalapító Czetz család Örményországból menekülve még a Vártán nevet viselte. Őseik a perzsákkal vívott vallásháborúk vezérei voltak a Kr.u. 5. században. A krónikák megemlítik, hogy a keleti örmények Vártán napját, mint a szabadság ünnepét a mai napig megtartják.

A Czetz család Erdélyben a tudományok több ágában jeleskedett. Ilyen volt például Czetz Antal természettudós (1801-1861).

A család egyik ága a katonai pályát választotta. Czetz János édesapja, mint huszárcapitány a napóleoni háborúk harctereit végigküzdvé, még Párizssal is megismerkedik. Hazatér Franciaországból egy iránytűvel és sok katonai tapasztalattal gazdagodva. Huszárcsapatának állomáshelyét a háromszéki Gidófalván jelölik ki. Itt születik 1822-ben fia, Czetz János, akit apja szintén katonának nevel, de 1827-ben hirtelen meghal. Az árván maradt gyereket beadják az akkor alakult kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetbe, az alapfogalmak elsajátítására. Ez az iskola ebben az időben magasabb színvonalat nyújtott a tizenéves serdülő ifjak számára. Czetz János, aki komolyan a katonai pályára készült, 1834-ben a bécsújhelyi (Militarakademie in Wiener Neustadt) katonai akadémiára iratkozott be. Nyolc év múlva évfolyamelsőként, hadnagyi rangban végzett.

1842-ben az általa választott 62. számú Tursky gyalogezredbe kap beosztást, melynek egy alakulata Brassó vidékén állomásozott. A húszéves Czetz önálló feladatot kapott: a tömösi és töröcsvári hágók parancsnokságával bízták meg. Ez veszélyes szolgálat volt a Kárpátok szorosaiban, a fegyveres csempészek miatt. Később a szabadságharc eseményeiben nagy hasznát látta a helyismeretnek.

Ezidőben a hadsereg vezényleti nyelve a német volt. Czetz felismeri, hogy a sereget semmi sem bátorítja jobban, mint a vezér személyes jelenléte, kivált, ha saját anyanyelvükön tudja megszólítani katonáit. Csoda, hogy valaki - mondják pályatársai - le mer írni ilyen vakmerőséget ezidőben. Még Brassóban megkezdí a Magyar Hadnyelvtan könyvének írását, amelyet Pesten fejez be és kiadják 1844-ben. Ez úttörő, forradalmi munka volt. E kiadvány a későbbi hadügyminiszter és akadémikus Mészáros Lázár tudomására jut és haláláig tartó baráti kapcsolatba kerülnek. Az emigrációban is segítik egymást, Czetz a betegágyánál is látogatja Angliában, 1858-ban Mészáros temetését és emlékiratainak kiadását is ő intézte.

A Magyar Tudós Társaság is felfigyel a fiatal katonairó fölöttébb hasznos munkájára. Tagfelvételi ügyeket tárgyalnak 1844 karácsonyának előestéjén Széchenyi István személyes elnökletével. Czetz magyar nyelvű hadnyelvtanát méltányolják, de a fiatal hadnagy felvételét későbbre halasztották.

Jöttek a forradalmi események, a hadseregszervezés. Czetz János a hadügyminisztérium vezérkari osztályához kap kinevezést. Kossuth utasítására 1848 októberében Erdélybe küldik az erdélyi hadszíntereket ismerő hadnagyot. Itt már nagyon feszült a helyzet, a nemzetiségi és társadalmi ellentétek válságba sodorták a forradalmat.

Amikor Bem József Erdélybe jön, hogy átvegye a főparancsnokságot, Czetz azzal foglalkozott, hogy a szétvert hadsereg maradványait összeszedje, és rendszerezett csapatokba szervezze. Ez volt a magja Bem apó rettenthetetlen erdélyi hadának, melynek diadalai páratlanok a hadviselés történetében.

A nagyszerű csatákban Bem mellett az oroszlánrész Czetz Jánosnak jutott. Önfeláldozó

helytállása, tudományos képzettsége révén gyorsan léptették elő a katonai rangfokozatokon. Ő a piski csata hőse, majd Nagyszeben bevétele után Bem terjeszti fel a generális rangra. Mint az erdélyi hadsereg vezérkari főnöke, így lett a szabadságharc legifjabb honvédtábornoka, alig 27 éves korában.

A győztes csaták hírére 1849. március 19-én Brassót ellenállás nélkül feladják a császáriak. Az ellenség a szorosokon át kijut és ezzel az erdélyi tavaszi hadjáratnak vége. A leginkább fiatal székely fiúkból összeverődött honvédsereg élén Czetz bevonult a Cenk alatti városba. Itt várta édesanyja, aki sok éve nem látta fiát. Családja, testvérei apjuk halála után ide költöztek, a szász kereskedőváros vonzására. A Tanácstéren a ma is megtalálható vaserkélyről elhangzik Bem kiáltványa:

„Fogjatok össze a zsarnokság ellen, és boldogok lesztek!”

Rövid életű volt a demokratikus kibontakozás, a jobbágyfelszabadítás, a háromnyelvű magyar sajtó, a gazdasági pénzreform és még sok más, szabadelvű intézkedés.

A bécsi császári udvar hívására beözönlenek az orosz-cári csapatok és az egyenlőtlen küzdelemben, a túlerővel szemben bekövetkezik a világosi fegyverletétel.

Ezután bevezetik a kegyetlen megtorlást. Az aradi és pesti kivégzések hallatára Czetz arra az elhatározásra jutott, hogy el kell hagynia az országot. Aki a fegyvert és pennát soha le nem tette, az emigráció küzdelmes éveit választja. Hazájának külföldön is megbecsülést szerzett.

Ez már életének egy új fejezete.

*Budai Merza Pál,
Brassó*

Források:

- Nemeskürty István: Kik érted haltak szent világszabadság - Budapest, 1977
- Kedves Gyula: Czetz János a szabadságharc legifjabb tábornoka - Budapest, 1996
- Gazdovits Miklós: Az erdélyi örmények történetéből - Kolozsvár, 2000
- Brankovics György: A magyar szabadságharc története - Budapest, 1902
- Szongott Kristóf: Armenia - Szamosújvár, 1892

Hírek

A Fővárosi Örmény Klub 2004. március 18-i műsora:

- A szimbólumokról. Vendégünk Dr. Dávid Katalin művészettörténész
- Sepsiszéki Nagy Balázs: Székelyföld falvai a huszadik század végén (Nap Kiadó 2003) I-III. Háromszék, Csík-, Kászon- és Gyergyószék, Udvarhelyszék könyvbemutató

Helyreigazítás

Az EÖGY füzetek januári száma 18. oldalán tévesen jelent meg a képaláírás. Helyesen: A dési Krémer patika, Lukács Éva rajza - a szerk.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petraskó és Rátz családokat -, hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.),